

Mariusz Kulesza
(1950–2014)

W dniu 6 sierpnia 2014 r. łódzki ośrodek geograficzny poniósł ogromną stratę. W wieku niespełna 64 lat zmarł nagle i przedwcześnie prof. dr hab. Mariusz Eugeniusz Kulesza, kierownik Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego oraz założyciel i wieloletni kierownik Zakładu Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego we wspomnianej katedrze.

Mariusz Kulesza urodził się w Łodzi 16 września 1950 r. jako bliźniak (wraz z bratem Andrzejem) z rodziców Wacława Kuleszy i Genowefy Brzozowskiej. Całą edukację odbywał w rodzinnym mieście: od szkoły podstawowej, poprzez XIX Liceum Ogólnokształcące im.

Adama Mickiewicza, gdzie uzyskał maturę, aż do studiów, które podjął na kierunku historycznym Uniwersytetu Łódzkiego – uczelni, z którą miał się związać na całe życie. W trakcie studiów aktywnie działał w studenckim ruchu naukowym i już wówczas ujawniły się Jego przyszłe zainteresowania badawcze geografiami historyczną osadnictwa miejskiego, historią osadnictwa oraz przemianami przestrzennymi w okresie późnego średniowiecza i czasów nowożytnych w Polsce. Zainteresowania te mógł jednak realizować jedynie w ramach Koła Naukowego Historyków UŁ, z uwagi na ówczesny profil studiów historycznych w ośrodku łódzkim. W 1976 r. Mariusz Kulesza uzyskał stopień magistra historii w oparciu o pracę *Lokale typu*

hotelarsko-gastronomicznego w miastach polskich XVIII stulecia, której promotorem był prof. dr hab. Bohdan Baranowski, a recenzentem prof. dr hab. Zbigniew Kuchowicz.

Jeszcze w trakcie studiów Mariusz Kulesza podjął pracę zawodową – najpierw krótko w końcu 1975 r. na stanowisku młodszego instruktora w Poradni Pracy Kulturalno-Oświatowej w Łodzi, a od 1976 r. w Muzeum Historii Miasta Łodzi (w słynnym pałacu Izraela Poznańskiego), gdzie – zaczawszy od stanowiska asystenta, poprzez kierownika działu – objął w 1980 r. funkcję wicedyrektora tej placówki i sprawował ją do początku 1989 r. Obowiązkiem wówczas dla studentów służbę wojskową odbył w charakterze słuchacza Centrum Szkolenia Oficerów Politycznych im. Ludwika Waryńskiego w Łodzi (ukończył ją w stopniu porucznika), a na przełomie 1979 i 1980 r. przez kilka miesięcy był inspektorem w organizacji politycznej Front Jedności Narodu.

W trakcie pracy muzealnej Mariusz Kulesza mógł wreszcie rozwinąć swoje zainteresowania geografiami historyczną; miał możliwość publikowania w wydawnictwach tej placówki i prowadzenia badań naukowych w miastach województwa łódzkiego. Podjął jednocześnie studia doktoranckie w zakresie historii, które zaowocowały przygotowaniem rozprawy na temat *Dzieje Zgierza do 1864 roku* napisanej pod opieką prof. dr hab. Bohdana Baranowskiego. Recenzentami pracy byli prof. dr hab. Stanisław Marian Zajączkowski (UŁ), prof. dr hab. Wiesław Puś (UŁ) i prof. dr hab. Jan Fijałek (Akademia Medyczna w Łodzi). W oparciu o tę pracę w 1988 r. Mariusz Kulesza uzyskał na Uniwersytecie Łódzkim stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii.

Po odejściu z pracy w muzeum w lutym 1989 r. Mariusz Kulesza podjął pracę nauczycielską w łódzkich szkołach średnich: najpierw w XXIX Liceum Ogólnokształcącym im. Jana Bytnara „Rudego” (słynnej Bytnarówce), a od września tego roku w Zespole Szkół Energetyczno-Instalacyjnych, którą kontynuował jeszcze równoległe do pracy akademickiej aż do września 1992 r.

Uzyskany dorobek badawczy w zakresie geografii historycznej sprawił, iż dr Mariusz Kulesza otrzymał w 1991 r. od kierownika Katedry Geografii Politycznej i Ekonomicznej Regionalnej UŁ prof. dr hab. Marka Kotera propozycję przejścia do pracy akademickiej na stanowisko adiunkta w tejże jednostce Instytutu Geografii Ekonomicznej i Organizacji Przestrzeni Uniwersytetu Łódzkiego.

Dopiero tutaj Mariusz Kulesza mógł w pełni rozwinąć zainteresowania geografiami historyczną miast, w szczególności zaś kwestią morfologii i morfogenezy miast. W 2001 r. wydał książkę *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, na podstawie której – w oparciu o kolokwium przeprowadzone 28 września 2001 r. przed Radą Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego – uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego w dziedzinie geografii, specjalność geografia historyczna. Recenzentami przewodu byli prof. dr hab. Jan Rajman z Akademii Pedagogicznej w Krakowie, prof. dr hab. Stanisław Liszewski z UŁ oraz dr hab. Barbara Miszewska, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego. Centralna Komisja ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych zatwierdziła decyzję Rady Wydziału dnia 25 lutego 2002 r.

Po zrealizowaniu awansów naukowych przysła również pora na instytucjonalizację zainteresowań badawczych Mariusza Kuleszy w zakresie geografii historycznej. Dzięki wzorowemu rozwojowi kadry naukowej pod kierunkiem prof. dr hab. Marka Kotera stan personalny Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ pozwolił na jej wewnętrzny podział, w wyniku którego dr hab. Mariusz Kulesza został powołany w grudniu 2002 r. na stanowisko kierownika Zakładu Geografii Historycznej i Dziedzictwa Kulturowego w tejże Katedrze. W maju 2004 r. objął stanowisko profesora nadzwyczajnego UŁ. W latach 2003–2010 był równoległe zatrudniony na stanowisku profesora Wyższej Szkoły Handlowej w Piotrkowie Trybunalskim.

Ostatnim szczeblem awansu zawodowego Mariusza Kuleszy było uzyskanie 30 paździer-

nika 2012 r., z nadania Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego, tytułu naukowego profesora w dziedzinie nauk o Ziemi uzyskanego w oparciu o dotychczasowy dorobek naukowy oraz wydaną w 2011 r. monografię *Zagadnienia morfogenezy i rozplanowania miast średniowiecznych w Polsce*.

W dniu 1 października 2012 r. prof. dr hab. Mariusz Kulesza objął kierownictwo Katedry Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych na Wydziale Nauk Geograficznych UE, które wraz z kierownictwem założonego przez Niego Zakładu sprawował aż do śmierci.

W trakcie niemal czterech dekad rozwoju naukowego prof. Mariusz Kulesza przeszedł drogę od historii Polski w XVIII w. do geografii historycznej. Jego pierwsze opracowania naukowe publikowane w trakcie pracy muzealnej dotyczyły historii miast regionu łódzkiego: Pabianic, Zgierza, Główna, a przede wszystkim rodzinnej Łodzi. Zajmował się głównie rozwojem przestrzennym tych miast, ich historią oraz wpływem procesów społecznych, politycznych, gospodarczych, kulturalnych na ich rozwój urbanistyczny. Praca doktorska *Dzieje Zgierza do 1864 roku* miała charakter interdyscyplinarny, lokując się problemowo na pograniczu historii politycznej i gospodarczej oraz geografii historycznej. Duże jej fragmenty zostały opublikowane w połowie lat 90. XX w. w monografii Zgierza (pod redakcją Ryszarda Rosina). Na trwałe dorobek naukowy tej rozprawy doktorskiej składa się przeprowadzenie analizy rozwoju przestrzennego Zgierza od okresu przedkolacyjnego po lata 60. XIX w. Mariusz Kulesza udowodnił w niej, że bardzo trwałe są dawne struktury przestrzenne, które wyraźnie widoczne były w planie Zgierza z lat 80. XX w. Istotne okazało się też zróżnicowanie fizjonomii zachowanej zabudowy i morfologii działki siedliskowej oraz użytkowanie ziemi w mieście. Burzliwa historia oraz funkcjonowanie Zgierza w ramach różnych ustrojów politycznych i systemów społeczno-gospodarczych utrwaliły się w krajobrazie kulturowym miasta.

W dalszej pracy naukowej Mariusza Kuleszy pojawił się nurt skoncentrowanych zainteresowań problematyką morfologii i morfogenezy

miast średniowiecznych województw łęczyckiego i sieradzkiego, czego plonem była rozprawa habilitacyjna. Udowodniono w niej, że miasta te rozwinęły się ze wczesnośredniowiecznych jeszcze przedkolacyjnych struktur przestrzennych lub na skutek przekształceń wsi, a relikty układów pierwotnych są nadal widoczne w małych i średniej wielkości ośrodkach, które w XIX i XX w. nie podlegały silnym przeobrażeniom. Kulesza ustalił też wpływy Śląska na początkowe rozplanowanie miast badanego regionu, co tłumaczył prawdopodobnym zastosowaniem XIII- i XIV-wiecznego śląskiego wzorca mierniczego.

Kolejne badania Mariusza Kuleszy poszerzały obszar zainteresowań badawczych o Pomorze i Śląsk, czego efektem była monografia tzw. profesorska, stanowiąca pierwszą w literaturze geograficznej i jedną z nielicznych na gruncie nauk historycznych analiz morfologii i rozplanowania miast średniowiecznych na obszarze współczesnej Polski. Znaczący był wkład Mariusza Kuleszy w rozpoznanie problemu genezy i rozwoju małych miast w aspektach historycznym, społecznym i gospodarczym, a przede wszystkim przestrzennym nie tylko w Polsce Środkowej, ale w całym kraju.

Trzeci istotny nurt badawczy w rozwoju naukowym prof. Kuleszy to dziedzictwo kulturowe, przede wszystkim rodzinnej Łodzi i jej regionu. W kilku ważnych publikacjach poświęconych tej kwestii Kulesza porusza problematykę roli mniejszości narodowych i wyznaniowych na kształtowanie współczesnego krajobrazu kulturowego Łodzi i innych ośrodków Polski Środkowej. Niektóre z tych prac realizowane były w ramach grantów Prezydenta Miasta Łodzi i były pierwszymi pracami szerzej analizującymi Łódź jako wielokulturową społeczność miejską ze szczególnym uwzględnieniem materialnych śladów tego dziedzictwa.

Nieco mniej wyraźnie zaznacza się w dorobku badawczym Mariusza Kuleszy nurt zainteresowań zmianami zagospodarowania przestrzennego i zmiennością funkcji miast polskich na skutek transformacji ustrojowej po 1989 r., przede wszystkim dzielnic Łodzi: Bałut, Rudy

Pabianickiej, rejonu byłego Litzmannstadt Ghetto oraz terenów poprzemysłowych. Marginalnie zajmował się Profesor także kwestiami podziału terytorialnego Polski w ujęciu geografii historycznej oraz mniejszościami narodowymi i religijnymi w Polsce.

Nagłą śmierć prof. Mariusza Kuleszy przetrwała przygotowania publikacji bardzo potrzebnych polskiej geografii historycznej opracowań, takich jak: słownik i monografia geografii historycznej Polski, vademecum materiałów do geografii historycznej Łodzi oraz konceptualizacji terminologii, w tym pojęcia „regionu historycznego”.

Łączny dorobek naukowy prof. dr. hab. Mariusza Kuleszy to ponad 140 publikacji (także w języku angielskim, węgierskim i niemieckim), w tym 11 autorskich i zredagowanych publikacji książkowych (spis w załączeniu).

Mariusz Kulesza odbył kilka staży naukowych, w tym rządu Portugalskiego w Lizbonie (1981, 1984) w zakresie dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków oraz we Francuskim Instytucie Urbanistycznym Uniwersytetu Paryż VIII w Champs sur Marne pod Paryżem (1994–95). Uczestniczył w ok. 50 konferencjach, przeważnie z referatami, w tym w 28 międzynarodowych w: Bari, Cincinnati, Florencji, Glasgow, Lublanie, Ouro Preto, Pradze, Preszowie, Sztokholmie i Wilnie. Sam też był organizatorem kilku konferencji. Z Jego inspiracji udało się reaktywować w Polsce konferencje z geografii historycznej, które nie odbywały się od lat 60. XX w.

W ciągu 23 lat pracy akademickiej na Uniwersytecie Łódzkim prof. Mariusz Kulesza prowadził 37 kursów wykładów, ćwiczeń laboratoryjnych (i przede wszystkim terenowych) oraz seminariów magisterskich i doktoranckich. Wykładał nie tylko na kierunku geograficznym, ale również na gospodarce przestrzennej, regionalistyce, turystyce i rekreacji. Wypromował ponad 100 magistrów geografii oraz 4 doktorów. Wielokrotnie był recenzentem w przewodach habilitacyjnych i doktorskich. Był autorem koncepcji programu specjalizacji na kierunku geograficznym studiów uzupełniających w zakresie geografii historycznej oraz współautorem programu studiów na kierunku regionalistyki.

Przygotował też programy dydaktyczne dla studium kształcenia europejskiego i regionalnego, w którym pełnił przez kilka lat funkcję kierownika, oraz program kształcenia w zakresie dziedzictwa kulturowego Łodzi i regionu dla nauczycieli szkół i przedszkoli.

Professor Mariusz Kulesza miał szczególną umiejętność przekazywania swej ogromnej wiedzy studentom i młodzieży szkolnej, co zjednywało Mu uznanie, sympatię i sprawiało, że zgłoszone przez Niego wykłady zawsze były wybierane przez grupy studenckie jako fakultety. Zdolności dydaktyczne sprawiały, że Mariusz Kulesza był kilkakrotnie wybierany przez studentów do grona najlepszych wykładowców na kierunku, na którym wykładał. Jako wychowawca młodszych pracowników nauki i studentów był bardzo ceniony i lubiany za życzliwość, wyrozumiałość i serdeczność, z którą się z Jego strony spotykali.

W toku pracy zawodowej Mariusz Kulesza pełnił szereg odpowiedzialnych i ważnych funkcji: wspomnianą już wicedyrektora Muzeum Historii Miasta Łodzi, a po przejściu na Uniwersytet Łódzki – przez cztery kadencje, aż do śmierci – przewodniczącego Wydziałowej Komisji Wyborczej. Wielokrotnie uczestniczył w wydziałowej komisji rekrutacyjnej, w tym jako jej wiceprzewodniczący. Był też członkiem komisji rekrutacyjnej na studia doktoranckie.

Zasiadał w kilku radach redakcyjnych. Był członkiem komitetu redakcyjnego, zastępcą redaktora, a ostatnio redaktorem periodyku „Folia Geographica Socio-Oeconomica”. Jako redaktor tematyczny z geografii historycznej wchodził w skład redakcji „Studiów z Geografii Politycznej i Historycznej” wydawanych na UŁ od 2012 r. Od 2013 r. był członkiem Rady Naukowej „Studia Geohistorica. Rocznika Historyczno-Geograficznego”.

W ramach działalności pozaakademickiej w latach 2007–2010 był członkiem Zespołu Problemowego ds. Zespołów Miejskich i Metropolitalnych Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, a od 2001 r. brał udział w pracach Komisji Geografii Historycznej Komitetu Nauk Historycznych PAN. Był również członkiem założycielem Komisji Geo-

grafii Politycznej i Historycznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego, w której powołaniu miał uczestniczyć w trakcie konferencji w Łopusznej (odbyła się tydzień po Jego śmierci). Na forum międzynarodowym był aktywny głównie w organizacji ISUF (International Seminar on Urban Form), wielokrotnie biorąc udział w jej konferencjach i publikując w jej organie „Urban Morphology”.

Za działalność naukową i dydaktyczną prof. Mariusz Kulesza był wielokrotnie nagradzany przez Rektora UŁ oraz Dziekana WNG nagrodami indywidualnymi i zbiorowymi wszystkich stopni.

Profesor Mariusz Kulesza pozostawił dwóch synów. Obaj łączą pasję naukową z praktyką: starszy Adam na gruncie nauk prawnych, a młodszy Piotr – historii. Głównym hobby Mariusza Kuleszy była turystyka oraz muzyka, przede wszystkim zaś twórczość Jego ulubione-

go zespołu The Rolling Stones. Był nie tylko ich fanem, ale też znawcą.

Prof. dr hab. Mariusz Kulesza był znanym naukowcem o dużym i powszechnie cenionym dorobku, świetnym dydaktykiem i wychowawcą młodzieży, sprawnym organizatorem nauki i jej popularyzatorem. Jego nagła śmierć jest bolesną stratą dla łódzkiego ośrodka geograficznego, ale również dla miasta Łodzi, któremu poświęcił wiele prac. Polska geografia historyczna straciła jedną z kluczowych postaci – badacza, który po kilkudziesięciu latach stagnacji nadał jej nowy impet do rozwoju i podniesienia rangi tej dyscypliny w Polsce w gronie nauk geograficznych. ■

Marek Sobczyński
Katedra Geografii Politycznej
i Studiów Regionalnych
Uniwersytet Łódzki

Publikacje książkowe autorstwa prof. dr. hab. M. Kuleszy i pod Jego redakcją

Czas i przestrzeń w naukach geograficznych.

Wybrane problemy geografii historycznej, red. M. Kulesza, Wyd. UŁ, Łódź 2008.

Geografia historyczna jako determinanta rozwoju nauk humanistycznych, red. M. Kulesza, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witona w Legnicy, Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Łódzkiego, Legnica 2009.

Koter M., Kulesza M., Puś W., Pytlas S., *Wpływ wielonarodowego dziedzictwa kulturowego Łodzi na współczesne oblicze miasta*, Wyd. UŁ, Łódź 2005.

Kulesza M. i in., *Informator programowy kształcenia regionalnego w zakresie dziedzictwa kulturowego Łodzi i regionu Polski Środkowej dla nauczycieli przedszkoli, szkół podstawowych i średnich*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 1997.

Kulesza M., *Morfogeneza miast na obszarze Polski Środkowej w okresie przedrozbiorowym. Dawne województwa łęczyckie i sieradzkie*, Wyd. UŁ, Łódź 2001.

Kulesza M. – *Zagadnienia morfogenezy i rozplanowania miast średniowiecznych w Polsce*, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2011.

Kulesza M., Pawłowski M., *Batuty 1430–1915–1980*, Wyd. Muzeum Historii Miasta Łodzi, Łódź 1985.

Kulesza M., Pawłowski M., *Głowno*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Łódź 1977.

Rola wspólnot wyznaniowych w historii miasta Łodzi, red. Kulesza M., Łapa M., Walicki J., Centrum Badań Żydowskich UŁ, Katedra Geografii Politycznej i Studiów Regionalnych UŁ, Zakład Historii Gospodarczej UŁ, Łódź 2010.

Sobczyński M., Kulesza M., *Miejsce i rola powiatu w tradycji podziału terytorialnego Polski*, Wyd. UŁ, Łódź 2006.

Szajnowska-Wysocka A., Kulesza M., *Studia społeczne i przestrzenne ośrodka przemysłowego (na przykładzie Sosnowca)*, Wyd. UŁ, Łódź 2007. ■